Dissertationum Germanicarum

Tomus I.

De Iure publico

Pars II.

Elenchus Auctorum.

I. Haerter | Io. Friderici Iulii | Defensio Doctrinae Wolfij De Potestate circa Sacra et Bona Ecclesiastica adversus Gregorii Rodtfi-scheri impugnationes. Ienae. 1751.

II. Estor | Io. Georgij | Commentatio de Iure exclusivae ut appellant quo Caesar-Augustus uti potest quum Patres Purpurati in creando Pontifice sunt occupati. Ienae. 1740.

III. Kemmerichii | Diet. Herm. | De Iure Augustissimi Imperatoris circa constituendum Ecclesiae Romanae Caput. Ienae. 1740.

IV. Scheidij | Christiani Ludovici. | Commentatio de Ratione Belli ex Iure et Moribus Gentium. Hafniae. 1747.

V. Mulleri | Petri | De Mandatis Ducum Militarium. Ienae. 1744.

VI. ———— De Officiis transeuntium cum Exercitu per aliorum Territoria. Ienae. 1744.

VII. Crusij | Iacobi Henrici | De eo quod iustum est circa Captivorum Redemptionem. Ienae. 1740. –

VIII. de Stammer | Hieronymi Friderici | Ius obsidum invitorum, et citra conventionem cum adversa parte Captorum atque retentorum; ex Legibus Roman. Gentium et S. R. I. publ. Vitembergae. 1734. –

IX. Myleri | Eberhardi Guilielmi | De salvo Conductu, Latine Commeatu. – Vitembergae. 1740. –

X. Osterloh. | Ioan. | Dissertatio de Praescriptione Rerum per Mare adlatarum secundum Statuta Hamburgensia. L. 2. T. 19. §. 2. et 3. – Halae Magdeburgicae. 1748. –

XI. Gundlingij. | Nicol. Hieron. | Quaestio Iuridica. An nobilitet Venter. Halae Magdeburgicae. 1745. –

DISSERTATIO IVRIS NATVRALIS

QVA

PER-ILL. L. B. DE WOLFF. DE POTESTATE CIRCA SACRA ET BONA ECCLESIASTICA

DOCTRINAM

ADVERSVS

S. V. RODTFISCHERI IMPVGNATIONES

SVB AVSPICIIS DIVINI NVMINIS

RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DOMINO

ERNESTO AVGVSTO CONSTANTINO

DVCE SAXONIAE IVLIACI CLIVIAE MONTIVM ANGARIAE ET WESTPHALIAE RELIQVA

PRAESIDE

IOACHIMO GEORGIO DARJES

PHIL. ET I. V. D.

SERENISSIMO DVCI SAXO-VINARIENSI ET ISENACENSI A CONSILIIS AVLICIS PHILOSOPHIAE MORALIS ET POLITICES P. P. O.

D. X. IVLII MDCCLI.

PVBLICE DEFENDET

IO. FRIDERICVS IVLIVS HAERTER

ALTENSTEINIO-FRANCVS

S. S. THEOL. CVLTOR.

IENAE LITTERIS SCHILLIANIS. (5)

A SON EXCELLENCE

MONSEIGNEVR

GOTTLOB DE STEIN A ALTENSTEIN,

BARON ET BANNERÉT DV SAINT EMPIRE ROMAIN, SEIGNEVR D' ALTENSTEIN, DITTERSWIND, MAROLSWEISACH, ALLERTSHAVSEN, ECKARTSHAVSEN, PFAFFENDORF, PFARWEISACH etc. etc.

CONSEILLER D' AMBASSADE ET GENTILHOMME DE LA CHAMBRE DE S. A. S. LE DVC DE SAXE GOTHE.

MON TRÈS GRACIEVX SEIGNEVR.

MONSEIGNEVR,

La grace particuliere dont VOTRE EXCELLENCE m'a de tout temps accablé, me fait de plus en plus reſſentir la plus grande veneration pour votre perſonne. Je ne ſuis pas auſſi capable, de quelques expreſſions dont je puiſſe me ſervir, de Vous exprimer ſeulement la moindre partie de la paſſion la

plus

plus ardente, et de la reconnoiſſance que je Vous dois. Tous ces motifs m'engagent que j'oſe à preſent Vous conſacrer avec le plus profond reſpect cette diſſertation. Je ſerois au dernier point coupable, ſi j'avois negligé une telle occaſion de faire parôitre ma ſoûmiſſion. Mais j'ai d'autant moins raiſon de douter que Vous n'agreiez pas ma hardieſſe; d'autant plus que je puis me glorifier de vos intentions ſi gracieuſes envers moi, et d'autant plus que l'étendue de Votre diſcernement dans les ſciences me fait eſperer Votre conſentiment à l'égard de ce petit ouvrage. Les plus illuſtres, et les plus hautes qualités de Votre eſprit, doué d'une connoiſſance la plus ſolide daigneront de même honorer d'un regard gracieux les efforts d'un diſciple de la ſageſſe. J'aurois ici aſſez d'occaſion de faire l'élogiſte; mais à quel hazard m'expoſerois - je? Je ne ſerois aſſez fort ni en des ſublimes penſées, ni en des expreſſions magnifiques pour faire connoître dignement à tout le monde les plus excellentes qualités de VOTRE EXCELLENCE, et par où commencer à les peindre? Non! la crainte de n'ébaucher que groſſierement un portrait reſervé pour le pinceau des plus grands maîtres m'impoſe ſilence. Ma veneration doit plûtôt ſe montrer effectivement par des voeux ardents. Je les joinds à ceux de Vos autres fidelles ſujets, qui ne ſauroient aſſez louer le bonheur dont ils jouiſſent ſous le gouvernement de leur Souverain. Là il faut que les benedictions et les abondances entrent dans les maiſons des ſujets, où une ſage prévoyance de leur Souverain veille ſans ceſſe à leur bien. Là il faut que la paix regne, et qu'elle faſſe paſſer aux ſujets des heures pleines de rejouiſſances, où la benignité et la juſtice ſont la régle de leur Souverain. Or un état ſi heureux, où ma chere patrie à jus qu'à preſent vecu ſous Votre gouvernement le plus ſage du monde, ne devroit-il pas me toucher, et ne me feroit - il pas une extrême joye? Oui j'addreſſe pour cela par un zèle ardent mes prieres à l'Etre ſuprême. Dieu faſſe fleurir heureuſement Votre auguſte maiſon juſqu' aux temps les plus reculés. Il rempliſſe principalement VOTRE EXCELLENCE de ſa grace, et repande ſes benedictions ſur tous Vos

ſoins, afinque la renommée puiſſe faire ſavoir à la poſterité, combien ſes peres ont été heureux ſous Votre gouvernement. Ce ſont les ſouhaits dont j'eſpere l'accompliſſement, afin de pouvoir Vous convaincre du zèle reſpectueux et profond avec lequel je ſuis,

MONSEIGNEVR,

de VOTRE EXCELLENCE,

à Iene ce 3. de Iuillet MDCCLI.

le très humble et très obéiſſant ſerviteur

Iean Frederic Iules Haerter.

§. I.

In octaua ſiue vltima iuris naturae methodo ſcientifica pertractati parte §. 456. vsque ad §. 528. et §. 945. vsque ad §. 959. PERILL. L. B. DE WOLFF totum animum omnemque curam in eo poſuit, vt, dogmata eaque praecipua, quae de poteſtate circa ſacra et bona eccleſiaſtica praecipiunt proteſtantes, iuris ex naturae principiis, ideoque rerum ex notionibus fluere, ſcientifica oſtenderet methodo. Hancce Philoſophi doctrinam S. V. P. GREGORIVS RODTFISCHER Theol. Profeſſor et Ord. S. B. Profeſſus examinauit, eandemque in Diſſert. Ratisbonae die V. Octobr. MDCCXLVIII. hab. et quae inſcribitur: *Diſſertatio de poteſtate circa ſacra et bona eccleſiaſtica, qua celeberrimi* L. B. DE WOLFF *circa eccleſiam principia methodo ſcientifica examinantur*, argumentationibus, quas ſcientificas vocat, impugnauit. Res magni eſt momenti. Viri, quorum in omnem rem litterariam praeclara ſunt merita, in ea diſſentiunt. Vtrique ea ſunt in perſuaſione, vt dogmata, quae exhibuerunt, methodo ſint corroborata ſcientifica. Operae itaque pretium eſt, principia atque argumentationes, quibus ſententias illas,

Ratio inſtituti.

inter se repugnantes, viri celeberrimi corroborare voluerunt, examinare, quaenam argumenta legitime et quaenam illegitime formata sunt, ostendere, atque adeo, a cuius parte stat veritas, indicare. Haec mei instituti est ratio.

§. II.

Prima Philosophi thesis.

Primum, quod venerandus dissentiens aggreditur, est, quod Per-Illustris Philosophus in Schol. ad §. 484. Part. VIII. I. N. monuit, nimirum Philosophum de potestate circa sacra bonaque ecclesiastica agentem, non progredi vltra ea, quae ex ipsa ecclesiae notione fluunt, seu quae sunt religionis naturalis. Huius sententiae veritas ex ipsa philosophiae notione manifesta est. Quum enim philosophi sit, in ea inquirere, quae rerum in essentiis atque notionibus rationem habent sufficientem; sequitur philosophi, qui, qua talis, de potestate circa sacra bonaque ecclesiastica agit, quoque esse, vt in ea solum inquirat, quae ex ecclesiae atque religionis notione legitime inferenda.

§. III.

Obiectio.

Audiamus venerandum Dissentientem. Sic ille *in not.* §. 33. *pag.* 21. „Cum philosophus vltro moneat, „omnia, quae de ecclesia sibi pertractanda sumpsisset, non „nisi de coetu hominum *naturali religione* Deum colenti- „um intelligenda esse. Religio vero naturalis, ni fallor, „hypothesis si non absolute, saltem pro moderna proui- „dentia impossibilis sit, satis periculosa; hinc mihi fon- „tem detexisse videor, ex quo singulae propositiones „Wolffianae nobis discutiendae scaturiunt, quae siue non- „nisi pro hypothesi impossibili subsistunt, ex impossibili „vero non nisi impossibile sequi potest; vel certe ad Re- „ligionis reuelatae hypothesin prorsus infoecunda princi- „pia, et admodum lubrica suggerunt, siquidem ex hypo- „thesi Religionis reuelatae corollaria e diametro Wolffia-

„nis

„nis opposita fluere, per decursum patescet. Vt adeo „systema de ecclesia celeb. Wolffii aut impossibili hypo„thesi nitatur, aut nihil profecto emolumenti legentibus „adferat, nisi quod incautos Religionis pure naturalis ad „reuelatae hypothesin nullo discrimine concludere faciat. „Posterius virum integerrimum positiue intendisse, vt „credam, adduci nequeo; sed prius dicendum existimo, „ipsamque hypothesin Religionis pure naturalis Wolffia„nam, salua tanti viri pace, impossibilem suspicor. Equi„dem plura sunt attributa diuina, quae solis naturae viri„bus demonstrari difficile haut est, queis etiam officia „hominis, rationis lumini soli peruia respondent. At „omnia et principalissima quaeuis attributa e. g. *sanctissi„mae Trinitatis etc.* et singula hinc manantia hominis of„ficia ex solis naturalibus deduci, et in iis etiam, quae „numine naturali prouidentur, adeo inoffenso pede ad „eum certitudinis gradum, quem indubitatus fidei as„sensus exigit, eluctari quempiam posse, id vero est, quod „constanter negamus. Vnde Religio quidem *naturalis* „non repugnat in consortio cum reuelata, repugnat ta„men solitaria et *prae naturalis*, atque adeo repugnat et„iam potestas circa sacra pure naturalis, itemque eccle„sia authoritate solum humana constituta, in quibus ad„struendis celeb. L. B. DE WOLFF *tom. 8. Iur. Nat.* totus „est.

§. IV.

Respondeo. Primo distinguendum est, an veneran- Responsionis pars prima. dus RODTFISCHER disputet cum *illis*, qui religionem *pure naturalem* defendunt? an cum *illis*, qui qua Philosophi in inquirendis veritatibus, quae ad religionem pertinent, non vltra eas, quae ex ipsa religionis notione fluunt, progrediuntur. Si *prius*, nihil, quod ad rem pertinet, monendum video. Si vero *posterius*, omnia, quod salua tanti viri pace sit dictum, quae monuit falsa sunt. *Fal-*

 sum

ſum eſt, religionem naturalem pro moderna prouidentia eſſe impoſſibilem, ſeu, vt §. 20. loquutus eſt, *falſum*. Quum enim religio reuelata eſſentiam religionis non abroget, ſed magis determinet (quod ex eo patet, quia eſſentiae rerum ſunt immitabiles): religionem vero naturalem philoſophice euoluturus, in ea inquirere debeat, quae per religionis eſſentiam ponuntur; manifeſtum eſt, poſita religione reuelata naturalem quoque eſſe ponendam, ideoque religionem naturalem non eſſe impoſſibilem atque falſam, ſed pro moderna prouidentia inſufficientem.

SCHOL. Rem exemplo quodam illuſtrabo. Ius ciuile naturale ſeu vniuerſale in ea inquirit, quae per eſſentiam ciuitatis iuſta atque iniuſta ſunt. Ius ciuile poſitiuum principia, quae ius ciuile naturale exhibet, magis determinat, obuiumque ad ſtatum adcommodat. Quis inde poterit inferre, principia iuris ciuilis vniuerſalis pro moderno ciuitatis ſtatu eſſe impoſſibilia atque falſa?

§. V.

Pars ſecunda. Porro falſum eſt: *principia quae non vltra ea progrediuntur, quae religionis naturalis ſunt, ad religionis reuelatae hypotheſin infoecunda eſſe et admodum lubrica*. Sunt enim principia, quae religionis, qua talis, eſſentiam et quae inde legitime fluunt explicant, ideoque baſis eorum, quae religio reuelata magis determinata exhibet. Eſſentialem religionis reuelatae exprimunt ſcopum, atque ideo ea porrigunt, quorum ope verae reuelationis principia ab iis poſſumus diſtinguere, quae ab erronea fictitiaque quadam dependent. Eiusmodi itaque principiorum vtilitas in religione reuelata plane admiranda eſt.

§. VI.

Pars tertia. Sequitur inde tertio, vt falſum ſit, *ex hypotheſi religionis reuelatae corollaria principiis, quae ſunt religionis naturalis, e diametro oppoſita fluere*. Ponamus enim ex hypothe-

pothesi religionis reuelatae fluere corollaria principiis, quae sunt religionis naturalis, e diametro opposita; consequens erit, religionem illam reuelatam essentiae religionis repugnare. Quare, quum eiusmodi rei determinationes, quae essentiae rei determinatae repugnant, impossibile seu falsum constituant; manifestum est, religionem reuelatam, ex cuius hypothesi corollaria principiis, quae sunt religionis naturalis, e diametro opposita legitime fluunt, esse falsam ideoque non reuelatam.

§. VII.

His satis, vt opinor, probabis manifestum est, omnia, quae sequuntur, inter ea referenda esse, quae ex doctrina Per-Illustris Philosophi illegitime sunt allata, nimirum systema celeb. WOLFFII, quo in ea inquirit, quae ex essentia ecclesiae fluunt, et quae vltra ea, quae sunt religionis naturalis, non progrediuntur, impossibili niti hypothesi: systema illud nihil profecto emolumenti legentibus adferre, nisi quod incautos religionis pure naturalis ad reuelatae hypothesin nullo discrimine concludere faciat: systema illud exhibere potestatem circa sacram, quae impossibilis, et quae sunt reliqua. **Conclusio generalis.**

§. VIII.

Vnicum restat, quod mea quidem sententia contra ea, quae dixi, adducere potest venerandus dissentiens, nimirum consectaria illa non ex doctrina, quae religionis essentiam, et quae inde fluunt, explicat, sed ex doctrina, quae religionem *pure naturalem* adeoque reuelatae oppositam exponit, esse ellata. Sumamus hoc, et erit consequens, clarissimum opponentem aut malum egisse interpretem, aut principia Philosophi non examinasse. *Posterius* intentioni venerandi dissentientis repugnare, apertum est. Ergo *prius* dicendum existimo. Verba **Monitum.**

ba Per-Illuſtris Philoſophi ſunt, quae ſequuntur: „(Quem-„admodum de cultu diuino agentes non progredimur vltra ea, quae religionis naturalis ſunt; ita etiam in definienda eccleſia non habetur religionis reuelatae ratio. „Quae de eccleſia chriſtiana, qua tali, tenenda ſunt, ad „Theologiam reuelatam pertinent. Religio tamen naturalis cum conſeruetur in reuelata, niſi quod haec alia „adhuc ſuperaddat; eccleſiae ſignificatus generalis etiam „conuenit eccleſiae chriſtianae cum in genere ſpectatae, „tum etiam in ſpecie, quatenus quoad religionem chri-„ſtianam non omnes idem ſentiunt.„) Quae cum ita ſint, manifeſtum eſt, Philoſophum non dixiſſe de religione *pure naturali* reuelatae oppoſita, ſed de religione *naturali*, quae eſt religionis reuelatae, et religionis pure naturalis genus, ideoque de religione naturali, quae ea indeterminata relinquit, quae in religione reuelata determinata ſunt.

SCHOL. Ponamus illuſtrationis cauſſa, aliquem in ea inquirere, quae ſunt iuris naturalis, quis inde poterit inferre, eiusmodi diſciplinam eſſe ius mere naturale et iuri poſitiuo oppoſitum? Eſt baſis iurisprudentiae poſitiuae, et ea exhibet principia, quae iurisprudentia poſitiua adoptat magisque determinat, et quae ſunt reliqua.

§. IX.

Secunda Philoſophi theſis.

Secunda Philoſophi Theſis, quam venerandus diſſentiens impugnauit, eſt, quam legimus §. 500. Tom. VIII. cit. *Eccleſia particularis interit ſublata communione cultus diuini publici numero eiusdem.* Accipe *primo loco* ſimpliciſſimam huius theſeos explicationem: *deinde* ea, quae in contrarium adducta ſunt: et *tandem* ſolutionem dubii. *Eccleſiam* Philoſophus vocat coetum hominum eodem modo Deum colentium. *Eccleſiam particularem,* quae in loco quodam particulari eſt, veluti in vna vrbe, vel certa eius parte, aut in vno pago (§. 484.). *Principium vnionis,*

nis, ex quo intelligitur, an multa ſimul efficiant vnum. (§. 491). Ex his infert (§. 492.): principium vnionis in eccleſia particulari eſſe eiusdem cultus diuini publici in indiuiduo communionem. Sublato principio vnionis ea, quae connexa fuerunt, etiamſi ſingula adhuc ſubſiſtant, ſimul tamen ſumta non amplius efficere vnum (§. 496.). Eccleſiam itaque particularem interire ſublata communione cultus diuini publici numero eiusdem. (§. 500.). Addit perſpicuitatis cauſſa, quae ſequuntur: Quando membra plura cohabitant, eccleſiam particularem non ideo faciunt, deficiente nimirum principio vnionis, quo efficitur eccleſia particularis; ſed quatenus eundem cultum publicum communem habent. Atque hinc obuium eſt, eccleſiam particularem interire, ſi qui cohabitant non amplius eidem numero cultui publico coniunctim vacare poſſint, vt ante.

§. X.

Haec minus accurate dicta eſſe videntur venerando diſſentienti. Quamobrem *primo* monuit §. 61., *cultum Dei publicum quoad authoritatem*, *qua conſtituitur*, diſtinguendum eſſe *a cultu publico*, *quoad celebrationem. Illum* vocari publicum, quia authoritate publica eſt ordinatus, et *hunc*, quia ſimul publice in eccleſiis et templis publicis fieri permittitur. Et deinde §. 62. et 63. haſce poſuit theſes: *Sublata communione cultus*, *tam quoad authoritatem conſtituentis*, *quam quoad celebrationem publici*, *tollitur communio eccleſiae particularis: Sublata communione cultus quoad celebrationem ſolum publici*, *remanente tamen cultu quoad authoritatem conſtituentis publico non tollitur communio eccleſiae particularis.* Obiectio.

§. XI.

Formemus ſtatum controuerſiae; ſine qua nihil fructuoſum e diſputatione expectandum, et facile patebit, rem Reſponſionis pars prima.

rem Philoſophi manere ſaluam. Philoſophus loquitur de interitu eccleſiae, ideoque coetus hominum eodem modo Deum colentium, quam definitionem ipſe Diſſentiens §. 33. not pag. 21. concedit. Hoc praemiſſo, manifeſtum eſt, Philoſophum *cultum publicum*, de quo loquitur non ſumere in oppoſitione ad priuatum, ſed in oppoſitione ad eum, quem ſinguli homines ſeorſim et non coniunctim conſiderati exercent. Sententia itaque a Philoſopho probata haec eſt. Plures homines efficiunt vnam eccleſiam, quatenus ea ratione coniuncti ſunt, qua in communione eundem exercent cultum diuinum. Sublata itaque hacce coniunctione, licet ſinguli ſeorſum conſiderati eundem exerceant cultum diuinum, interit eccleſia. Hacce a ſententia venerandus diſſentiens, niſi ſibi ipſi contradiceret, non poteſt eſſe alienus. Quum enim l. c. concedat, eccleſiam eſſe coetum hominum eodem modo Deum colentium; conſequens eſt, vt illa quoque concedere debeat, quae hac ex definitione immediate atque legitime fluunt.

§. XII.

Pars altera. Hoc itaque loco celeber. RODTFISCHER contra Philoſophum diſputat, quem non habet diſſentientem. *Hic* loquutus eſt de cultu publico in oppoſitione ad eum, quem ſinguli homines ſeorſum et non coniunctim conſiderati exercent. *Ille* vero ſermonem facit de cultu publico in oppoſitione ad priuatum ſumto. Philoſophus ſalua ea, quam probauit, theſi, concedere poteſt, cultum publicum in oppoſitione ad priuatum ſumtum dici poſſe vel quoad authoritatem, qua conſtituitur, vel quoad celebrationem. Concedere poteſt, cultum quoad celebrationem priuatum, quoad authoritatem, qua conſtituitur, publicum eſſe poſſe. Haec vero ſunt, quae celeberrimus diſſentiens in contrarium adduxit. Nulla itaque eſt

contro-

controuerſia, ſed diſſentiens in id dilabitur, de quo non eſt quaeſtio.

§. XIII.

Tertia philoſophi theſis.

Tertia Philoſophi theſis, quae in controuerſiam vocata eſt, ſpectat poteſtatem determinandi diſciplinam eccleſiaſticam, quam, poſita nimirum ciuitate, in qua cultus Dei publice exercetur, ſuperiori ciuitatis tribuit. Veris enim ex principiis §. 395. Tom. cit. legitime deducto, vt Rector ciuitatis operam debeat dare, vt ſubditi actiones ſuas ad legem naturae componant; infert inde §. 458. ſeqq. curam cultus publici ad ſuperiorem ciuitatis pertinere. Et ex hoc §. 478. concludit, ſuperiori ciuitatis curae eſſe, vt in cultu diuino publico ceremoniae aptae et conuenienter inſtituantur, atque iisdem recte vtatur populus, vt abrogentur, quae maiorem habent abuſum, quum vſum, et ſi quae nullo fine adhibentur, iis ſignificatus conueniens, ſiquidem detur, imponendus. Seu, quod idem eſt, Rectori ciuitatis competere poteſtatem diſciplinam eccleſiaſticam determinandi.

§. XIV.

Quae etiam ex principiis diſſentientis legitime fluit.

Miror, hocce principium a clariſſimo RODTFISCHERO in dubium incertumque eſſe reuocatum, quippe quod ex principiis, quae ipſe poſuit, legitime fluit. *Primo*, quod dixi, probabo, et *deinde*, quae in contrarium adducta ſunt, examinabo. Illum in finem argumentor.

Ad quae per naturam obligati ſumus, ad id quoque habemus ius.

Rector ciuitatis per naturam obligatus eſt ad operam dandam, vt ſubditi actiones ſuas ad legem naturae componant.

Ergo et Rectori ciuitatis competit ius ea determinandi, quae ſubditos, vt actiones ſuas ad leges naturae componant, ducunt.

Primam propositionem celeberrimus dissentiens exhibet §. 8. verbis, quae sequuntur: *ad ea omnia nobis ius est, sine quibus obligationi nostrae satisfacere non possumus.* Altera propositio patet ex thesi §. 98. posita: *ciuitas seu respublica sic formanda est, vt in ea obligationibus ciuium naturalibus ex asse satisfieri posset.* Ergo et dissentiens conclusionem illis ex principiis legitime illatam concedere debet. *Pergo*

Rectori ciuitatis competit ius ea determinandi, quae subditos, vt actiones suas ad leges naturae componant, ducunt.

Enimuero omnium praecipua est hominum obligatio naturalis, vt Deum colant.

Ergo et Rectori ciuitatis competit ius ea determinandi, quae subditos, ad Deum colendum, ducunt.

Prima propositio est conclusio priori in syllogismo illata, alteram propositionem dissentiens §. 18. exhibet, verbis, quae sequuntur: *Prima hominis obligatio et omnium praecipua est, vt Deum religione vera colant.* Ergo iterum conclusionem legitime inde illatam concedere debet. Porro.

Rectori ciuitatis competit ius ea determinandi, quae subditos ad Deum colendum ducunt.

Disciplina ecclesiastica ducit subditos ad Deum colendum.

Ergo Rectori ciuitatis competit ius determinandi disciplinam ecclesiasticam.

Prima propositio est conclusio syllogismi praecedentis. Altera propositio patet ex eo, quod dissentiens §. 53. verbis, quae sequuntur, docuit: *Disciplina ecclesiastica definiri potest, quod sint certae regulae seu canones essentialibus religionis accedentes ad cultum diuinum reuelatum ordinandum, vel commendandum, atque ad spiritualem fidelium salutem promouendam conditae.* Ergo et conclusionem, quae legitime inde fluit, clar. Dissentiens falsam non potest vocare,

re, nisi principia, quae ipse posuit, inter falsa referenda esse concederet.

§. XV.

Licet, quod ex dictis manifestum est, a clarissimo dissentiente ea posita sint principia, ex quibus idem legitime fluit, quod a Philosopho demonstratum est; nihilo tamen minus §. 65. thesin, sententiae Philosophi e diametro oppositam, defendere conatus est, nimirum *solis clericis et non Rectori ciuitatis competere potestatem determinandi disciplinam ecclesiasticam.* Examinemus principia et modum quo thesis illa ex hisce illata. **Nihilo tamen minus contrarium defendit.**

§. XVI.

Primo sumit §. 20., *si non absolute, pro moderna tamen prouidentia non esse veram religionem nisi reuelatam.* Sed quaeritur an religio naturalis, quae per reuelationem magis determinata, sit falsa? satis inde manifestum est, venerandum dissentientem, eum religionis characterem, quo verum vocari potest, ab eo, quo ad salutem sufficiens est, non satis distinxisse. Religio naturalis, non pure talis, de hac enim Philosophus non loquutus est, (§. 8.), vtique est vera (§. 4.), pro moderna tamen prouidentia ad salutem non est sufficiens. **Examinetur principiorum ad thesin illam corroborandam adductorum primum.**

§. XVII.

Altera thesis, quam §. 22. legimus, est haec: *a solis clericis religionis reuelatae dogmata edoceri possumus, et soli clerici potestatem habent eadem docendi, docendo felicitatem nostram spiritualem promouendi.* Argumentatio, qua eandem corroborare voluit, est ea, quae sequitur: Religionis reuelatae dogmata Deus vel omnibus et singulis immediate, aut aliquibus solum reuelat, addita iisdem potestate et mandato, vt ea alios doceant. Equidem primum peraeque ac secundum Deo plane possibile fuisset; secundum tamen Deo praeplacuisse vel ex eo constat, **Principium secundum.**

quod plures propemodum inter se e diametro oppositas hominum religiones numerare sit, quam nationes. Quae cum simul verae esse nequeant, nec Deus nisi vera reuelare possit, patet, non omnibus *immediate* a Deo religionis vera principia fuisse reuelata. Igitur aliquos saltem elegit, queis immediate verae religionis dogmata reuelauit, addita potestate et praecepto, caeteros eadem docendi. Huiusmodi ad docendum electos, *Clericos;* caeteros: *laicos* seu *populum* adpellare lubet. Ergo a solis clericis religionis reuelatae dogmata edoceri possumus, et soli clerici potestatem habent eadem docendi, docendo felicitatem nostram spiritualem promouendi.

§. XVIII.

Huius continuatio.

Concedo quidem verae religionis dogmata a DEO non omnibus et singulis immediate reuelata esse, nego tamen, quae inde illata sunt. Argumentationis forma vitio quodam laborat. Datur enim tertium, quod ea, quae sequitur, ratione probo. Prima argumentationis pars est haec: Deus verae religionis dogmata omnibus reuelauit. Ergo aut immediate aut mediate. Prius non est. Ergo quibusdam dogmata illa mediate reuelauit. Hucusque bona est consequentia. Sed inde non concludas, Deum aliquos elegisse, quibus immediate verae religionis dogmata reuelauit, addita potestate, et praecepto, caeteros eadem docendi. Consequentia, si sit legitima, haec erit. Deus aliquos elegit, quibus immediate verae religionis dogmata ea reuelauit ratione, vt caeteri eadem inde cognoscere possint. Ideoque hisce praecepit, aut vt dogmata illa caeteros doceant, aut vt eadem per litteras significent, vt inde ad omnium notitiam possint peruenire.

§. XIX.

Thesis philosophi inde probatur.

Pergo. Vltimum factum esse, sacrae docent litterae,

terae. Cui itaque in republica curae esse debet, vt subditi voluntati Dei conuenienter viuant, eius quoque curae esse debet, vt sacrae illae litterae ad notitiam subditorum possint peruenire. Sed cura prioris pertinet ad superiorem seu Rectorem ciuitatis. Ergo et cura posterioris. Ad quod quis obligatus est, ad idem agendum habet ius. Ergo superiori seu Rectori ciuitatis competit ius, aliquos eligendi atque constituendi, quorum officium sit efficere, vt sacrae illae litterae ad caeterorum notitiam peruenire possint. Hos si vocare velis *clericos*, manifestum erit, *clericos ex mandato superioris ciuitatis* obligatos esse, vt caeteros sacras litteras doceant. Inde tamen non sequi, solos clericos obligatos esse ad sacras litteras docendas. Quum enim quilibet mortalium teneatur, vt alios perficiat; consequens est, vt quilibet quoque mortalium, qui sacras intelligit litteras, obligatus sit efficiendi, vt illae ad aliorum peruenire possint notitiam. Et quae sunt reliqua. Liberet itaque venerandus dissentiens argumentationis, qua vsus est, formam a vitio, quo laborat, et non ea thesis, quam corroborare conatus est, sed thesis, quam Philosophus demonstrauit, erit consequens.

§. XX.

Manifestum inde est, nulla ratione, quae sequitur, posse corroborari, vt alia inter clericos atque laicos sit differentia, quam, quae est inter docentes atque discentes. Quae cum ita sint, miror, venerandum dissentientem §. 23. hancce posuisse thesin: *Congruum est, vt clerici ab omni cura rerum secularium prorsus sint expediti.* Prouocat forsan ad argumentationem, qua eandem corroborauit. Sed salua manebit res mea. Argumentatio illa est quae sequitur: („cum tanta sit, et omnium praecipua „hominis ad verae religionis cultum obligatio; congru„um est, vt specialis eiusdem curae habeatur, et qui ei- **Principium tertium.**

„dem promouendae praefecti ſunt, ab omni ſeculari impe-
„dimento immunes ſint, quod vel leuiter eos ab hoc
„prouinciae ſuae munere diſtrahere; aut eſſe remorae
„poſſet. Enim vero haec religionis cura clericis eſt a
„Deo ſpecialiter demandata. Quare congruum eſt, vt
„clerici ab omni cura rerum ſecularium prorſus ſint ex-
„pediti.„) Fiat reſponſio per inuerſionem. Cum tanta ſit, et omnium praecipua hominis ad verae religionis cultum obligatio, congruum eſt, vt ſpecialis eiusdem curae habeatur, et qui eundem exercere debent, ab omni ſeculari impedimento immunes ſint, quod vel leuiter eos ab hac prouinciae ſuae munere diſtrahere; aut eſſe remorae poſſet. Enim vero omnes omnino homines cultum illum exercere debent. Quare congruum eſt, vt omnes omnino homines ab omni cura rerum ſecularium prorſus ſint expediti. *Illa* conſequentia ſi ſit legitima, *haec* quoque legitima eſſe debet, quia plane eſt eadem. Quaenam veritates!

§. XXI.

Principium quartum.

Accedit *quartum*, quod legimus §. 25.: *Laici obligatione naturali tenentur ad fidem adhibendam doctrinae clericorum in controuerſiis de religione.* Quaenam eſt ratio? Audiamus argumentum. Laici tenentur obligationi naturali ad aſſenſum firmum dogmatibus religionis reuelatae praeſtandum illis doctoribus, a quibus vnice haec dogmata edoceri poterunt. Enim vero haec doceri nequeunt, niſi ab iis, quibns eadem ab ipſo Deo reuelata eſſe conſtat, reuelata autem ſolis fuiſſe clericis patet; ergo ad fidem clericis in controuerſia de religione adhibendam obligatione naturali tenentur.

§. XXII.

Reſpondetur.

Reſpondeo. Primo nego laicos teneri obligatione naturali ad aſſenſum firmum dogmatibus religionis reuelatae

tae praeſtandum illis doctoribus, a quibus vnice haec dogmata edoceri poterunt. Hoc enim et naturae obligationis et naturae firmi aſſenſus repugnat. Materiale intellectus non eſſe obligationis obiectum vel ex eo patet, quia ad libertatem noſtram non poteſt referri. Et firmum aſſenſum dogmati eam ob rationem praeſtare, quia ab hoc vel illo mortalium, cui ius docendi conceſſum, dictum eſt, ſanae repugnat rationi. Veritas enim dogmatis non ab eo dependet, qui docet, ſed ab argumentationibus atque rationibus, quibus confirmatur. Ergo et laici, vt ita dicam, per naturam obligati ſunt, vt doctorum ſententias non nude ſequantur, ſed vt in qualitates argumentationum atque rationum, quibus illas corroborant, ſanae inquirant rationis vſu. Ponamus, theſin, quam venerandus diſſentiens poſuit, eſſe veram, conſequens erit, me, qui ex eius ſententia ſum laicus, per naturam eſſe obligatum, vt dogmati, quod §. 22. poſuit, et argumentatione, cuius forma vitio laborat (§. 18.) corroborauit, firmum praeſtem aſſenſum, ideoque, vt falſum habeam pro vero. Quaenam eſt haecce obligatio naturalis? obligatio naturalis nos ad perfectiones minime vero ad imperfectiones atque errores ducit. *Deinde* nego dogmata verae religionis ſolis illis clericis eſſe reuelata. Rationem huius vide §. 18.

§. XXIII.

Dicit Sch. ad §. 25. ſolis clericis competere ius litteras ſacras authentice interpretandi. Sed reſpondeo, eiusmodi ius nec clericis nec ſolis clericis competere. Authentice dicta interpretari nequit, niſi qui eſt ipſe eiusmodi dictorum auctor, aut cui eiusmodi interpretandi ius ab auctore conceſſum. Clericus non eſt litterarum ſacrarum auctor ſed Deus eſt. Deus eiusmodi interpretandi ius clericis nec conceſſit, nec concedere potuit. Omnipotens enim Deus non poteſt agere, niſi perfectiſſima

Obiectio et reſponſio.

ſima quadam ratione. Ius vero dicta ſua authentice interpretandi tertio concedere eſt imperfecta quaedam et rationi non conueniens agendi ratio. Conferatur obſeruatio XXIV. Vol. I. obſeru. mearum I. N. et G. Ergo manifeſtum eſt, erroneam eſſe ſententiam, qua docetur, clericis ius reuelationem authentice interpretandi competere, ideoque obligationem naturalem violare, qui ad eiusmodi ſententiam deſcendit.

§. XXIV.

Principium quintum.

His ex euolutis prono veluti alueo fluit, falſum eſſe principium, quod §. 28. corroborare conatus eſt nimirum *ſolos illos veros clericos eſſe, qui ſiue a Deo immediate, ſiue mediate, id eſt, ab aliis clericis ſunt vocati et ad docendum electi*, et quod inde §. 31. intulit, *ius conſtituendi clericos deriuatiue eſſe penes ſolos clericos*. Accipe argumentum, quo vſus eſt: „Ius in alium transferre nequit, niſi „qui id ipſum habet. Ius religionem reuelatam docendi „non conuenit niſi ſolis clericis ſpecialiter a Deo vocatis. „His itaque ſolis facultas competit *ius* religionis reuela„tae dogmata *docendi* in alios transferendi.„ Et facile ex dictis perſpicies, huius ſyllogismi materiam vitio laborare, quod eſt in propoſitione minore. Satis enim vt opinor §. 18. et 19. probaui, falſum eſſe, vt ius religionem reuelatam docendi non conueniat, niſi ſolis illis clericis.

§. XXV.

Principium ſextum.

Porro falſum eſſe, quod §. 39. intulit: *Principium communionis eccleſiaſticae eſſe conſenſum fidelium in doctrinam clericorum, qua talium, ſeu quatenus reuelata docent.* In ſyllogismo enim, quo vſus eſt, et qui ſequitur: („Principium communionis eccleſiaſticae eſt conſenſus fidelium „in dogmata reuelata. Sed huiusmodi dogmata non ni„ſi ex doctrina clericorum innoteſcunt. Ergo princi„pium

„pium communionis ecclesiasticae est consensus fidelium „in doctrinam clericorum, qua talium.„ Iure nego veritatem antecedentis, nimirum dogmata reuelata non nisi ex doctrina clericorum innotescere. Rationem huius vide §. 18. et 19.

§. XXVI.

Nota, quam venerandus dissentiens §. 39. addidit, Monitum. nouam nobis offert rationem ostendendi, falsitatem illius principii vel ex iis, quae ipse dissentiens affirmauit, legitime fluere. *Quando*, inquit, *clerici extra sphaeram theologicam ad philosophicam, aut scientias vel officia profana deflectunt, haud dubie principium credibilitatis amittunt, cum non amplius ex reuelatione, sed solius rationis ductu discurrant.* Hancce itaque nobis concedit thesin. Clerici, quando rationis ductu discurrunt, principium credibilitatis amittunt. *Subsumo.* Clerici, qui sacras litteras legitime interpretantur, rationis vsu ducuntur. Ergo clerici, qui sacras litteras legitime interpretantur, principium credibilitatis amittunt. *Minorem* ratione, quae sequitur, probo. Ponamus clericum sacras litteras interpretantem vsu rationis non duci: fieri non poterit, vt eiusmodi clericus verum reuelatorum sensum a falso, verae reuelationis principia a falsis, et iis, quae imaginationibus efficiuntur, satis atque perspicue distingueret. Eiusmodi interpretandi ratio an sit legitima? Verum itaque est, clericum sacras litteras legitime interpretantem, rationis vsu duci. Ergo et non clerico, dogmata reuelata docenti, sed argumentationibus, quibus eiusmodi dogmata corroborat, si sint legitimae, assentiendum esse. Mittat itaque, venerandus dissentiens, suam doctrinam, aut concedat, clerici esse, vt dogmata reuelata sine vsu rationis interpretetur.

§. XXVII.

Alind monitum.

Disputaui cum dissentiente clarissimo ex concessis. Pergamus in ea disputandi methodo. §. 43. legitur haecce propositio: *populus omnino naturaliter obligatus est ad ea omnia, sine quibus ecclesia subsistere nequit.* Sumamus hancce propositionem et fiat argumentatio. Sine quibus ecclesia subsistere nequit, ad ea omnia populus naturaliter obligatus est. Ad quae populus naturaliter obligatus est, ad ea facienda per naturam habet ius. Ergo sine quibus ecclesia subsistere nequit, ad ea omnia populus naturaliter habet ius. *Porro* sine quibus ecclesia subsistere nequit, ad ea omnia populus naturaliter habet ius. Sine vocatione atque electione eorum, qui dogmata ecclesiae docent, ecclesia non potest subsistere. Ergo populo per naturam competit ius eos, qui dogmata ecclesiae doceant, vocandi atque eligendi. Quae thesis § 28. repugnat. Sed haec sufficiant ad ostendendum, dogmata dissentientis venerandi non cohaerere.

§. XXVIII.

Principium septimum.

Tandem ex iis, quae §. 16. vsque ad 24. euoluimus manifestum est, falsum quoque esse principium illud, quod venerandus dissentiens §. 64. posuit: nimirum *solos clericos habere potestatem determinandi, in quantum disciplina quaedam ecclesiastica apta sit ad cultum diuinum et animarum salutem promouendam.* Euoluas, quaeso, argumentum, quod sequitur. „In id sedulo est incumbendum, vt re„gulae ad cultum diuinum et salutem fidelium promouen„dam aptae praescribantur. Sed omni studio cauendum „est, ne quid admittatur, quod dogmati cuidam reuela„to derogaret, aut eidem repugnaret. Ergo in id sedu„lo est incumbendum, vt eiusmodi regulae ad cultum di„uinum praescribantur, quae dogmatibus reuelatis non „repugnant. Enim vero in quantum aliquid cum reli-

„gionis

„gionis reuelatae principiis ſtare poſſit, non niſi ab iis „determinari poteſt, qui dogmata reuelata intimius per„ſpecta, eademque docendi, et media ad ſalutem fideli„um praeſcribendi ius habent; id vero ſolis clericis pro„prium eſt. Ergo ſoli clerici habent illam poteſtatem.„ Hocce argumento euoluto, facile erit intelligere, eius et materiam et formam vitio laborare. Vitium materiae latet in iure, quod ſolis clericis tribuit. Hoc enim venerandus diſſentiens nec ſatis probauit nec ſatis probare poteſt (§. 17. ſq.), vitium formae latet hacce in conſequentia: in quantum aliquid cum religionis reuelatae principiis ſtare poſſit, non niſi ab iis determinari poteſt, qui dogmata reuelata intimius perſpecta, eademque docendi, et media ad ſalutem fidelium praeſcribendi ius habent. Quaenam enim eſt haecce conſequentia? Poteſtne is determinare, in quantum aliquid cum religionis reuelatae principiis ſtare poſſit, qui dogmata reuelata intimius perſpecta habet? Eſt is, qui dogmata reuelata intimius perſpecta habet, clericus? Suntne permulti laicorum, qui dogmata reuelata magis perſpecta habent, quam permulti clericorum?

§. XXIX.

Examinatis illis principiis reiicitur propoſitio inde illata.

Haec de principiis, quorum ope venerandus diſſentiens, §. 65. corroborare voluit, ſolis clericis competere poteſtatem determinandi diſciplinam eccleſiaſticam. Omnia illa principia eſſe falſa ſatis, vt opinor, probaui. Legitime inde ſequitur, venerandum diſſentientem Philoſophi ſententiam impugnaſſe quidem non vero refutaſſe. Stat igitur Philoſophi ſententia, Rectori ciuitatis per naturam ciuitatis competere ius diſciplinam eccleſiaſticam determinandi.

§. XXX.

Differentia inter laicos et clericos accuratius exponitur.

Antequam ad ceteras Philoſophi ſententias, et a clariſſimo diſſentiente impugnatas tranſeam, placet, dif-

ferentiam, quae inter clericos et laicos intercedit. accuratius exponere. Ne id, quod Scholio ad §. 82. monuit, *Per-Illustrem nimirum Philosophum non vnquam laicos a clericis discreuisse*, rem nostram Lectori relinqueret dubiam atque controuersam. *Clericum* definiuit §. 32. hominem verae religioni deditum, a curis et negotiis saecularibus abstractum, et legitima vocatione, quae nimirum aut immediate a Deo aut a clericis facta, singulariter diuino religionis seruitio destinatus. Et *Laici* ex sententia venerandi dissentientis sunt homines, qui non sunt clerici, sed naturali obligatione tenentur ad audiendos clericos, seu ad fidem adhibendam doctrinae clericorum in controuersiis de religione vid. §. 25. Sumamus hasce definitiones, et erit consequens *primum:* laicos esse homines, qui naturali obligatione tenentur, ad ea agenda, quae legibus naturalibus repugnant. Quod patet ex iis, quae §. 22. demonstrauimus. *Secundum:* definitionem de clerico datam enumerare characteres, qui ad essentiam clerici non pertinent, non exhibere notionem perspicuam, deductam esse ex talibus principiis, quae nec probata sunt, nec probari possunt, et constare characteribus, qui secundum regulas logices a definitione excludendi. *Primi* generis character est, vt clericus a curis et negotiis saecularibus sit abstractus. Hunc enim ad essentiam clerici non pertinere patet ex §. 20. *Secundum* ex eo manifestum est, quia clericus sit is, qui a clerico vocatus. Definitio itaque clerici non est perspicua, nisi clericus iam antea sit definitus. *Tertii* generis character est, vt soli illi sint veri clerici, qui siue a Deo immediate siue mediate, id est, ab aliis clericis sunt vocati. Hoc enim nec esse probatum, nec posse probari satis patet, ex iis, quae §. 18. 19. et 24. a nobis sunt dicta. *Quartum* inde probo, quia definitio de clerico data enumerat caussam, quae clericum constituit. Iam vero ex logicis

mani-

manifestum est, caussam non inter eos referendam esse characteres; per quos res, de qua quaestio est, definienda.

§. XXXI.

Quae, cum ita sint, mittamus eiusmodi definitiones et inquiramus in eam, quae inter clericos atque laicos intercedit, differentiam, quae vera est atque possibilis. Homines in clericos atque laicos non diuiduntur nisi in statu ecclesiastico viuentes. Qui in statu ecclesiastico viuunt, aut sunt tales, quibus concessum est ius religionem publice docendi, et ea, quae ad religionem pertinent, in commodum membrorum ecclesiae dirigendi; aut tales, quibus eiusmodi ius non est concessum. *Hi* omnium consensu vocantur *laici*. Ergo *illi* sunt *clerici*. Huius continuatio.

§. XXXII.

His praemissis manifestum est, Philosophum sine sufficiente ratione a venerando dissentiente taxatum esse, quia obuia in controuersia laicos a clericis non discreuit. Non enim quaeritur de iis, quibus ius concessum est religionem publice docendi, et ea, quae ad religionem pertinent, in commodum membrorum ecclesiae dirigendi. Sed de eo est quaestio, qui eiusmodi ius alicui possit concedere. Huius quaestionis responsionem diuisionem in laicos et clericos non supponere, sed eius diuisionis fundamentum ex eo sumendum esse, quod quibusdam ecclesiae membris ius religionem publice docendi, et quae sunt reliqua, sit concessum, res ipsa loquitur, et notiones, quas de clericis et laicis habemus, confirmant. Ex quo colligitur, principia philosophi sine ratione taxata esse.

§. XXXIII.

Transeo ad quartam Philosophi thesin a venerando dissentiente impugnatam. Philosophus l. c. §. 947. ea ex ratione, quia assensus non possit extorqueri, nisi per rationes, Quarta philosophi thesis a cl. Diss impugnata.

tiones, quae vnicuique videntur euidentes, et vel ad conuincendum vel persuadendum sufficiunt, ideoque imperari nequeat, vt pro vero habeamus id, de quo conuicti vel persuasi non sumus per rationes nobis euidentes, maximeque absurdum foret, vt quis assensum suum voluntati aliorum vellet subiicere, et quae sunt reliqua; legitime infert: *fieri non posse, vt, qui in ciuitatem coeunt, inter se conueniant, vt, quod de cultu diuino interno, et de iis, quae vi cultus interni in externo aliter sese habere nequeunt, parti maiori visum fuerit, habeatur pro vero.*

§. XXXIV.

Monitum dissentientis primum.

Monuit hic iterum aliqua venerandus dissentiens. *Primum* quod p. 71. in nat. ad §. 95. legimus, est quod sequitur: „Distinctio adhibenda est inter ius internum „et externum, seu inter ius et impunitatem agendi; item „inter eos, qui nunquam ecclesiae communioni sunt ad„scripti, et qui semel eandem sunt ingressi. *Si nunquam „fuere adscripti?* iure quidem externo, seu impune sic con„ueniunt, vt id pro vero habeatur, quod maiori parti vi„sum fuerit; iure tamen interno et obligatione imperfe„cta sic conuenire deberent, vt id pro vero habeatur, „quod clericis a Deo constitutis visum fuerit. *Sin vero „iamiam ecclesiae communionem sunt ingressi?* tunc ab aliis „communionis suae sociis cogi possunt, vt eo modo in „ciuitatem coeant, qui non repugnat communioni eccle„siae vniuersali. Enim vero communioni ecclesiae re„pugnat dissensus in iis, quae reuelata sunt. Ergo cogi „possunt, vt ita in ciuitatem coeant, quo consensus fi„delium in eadem dogmata reuelata conseruetur. Con„seruatur autem consensus iste per consensum in eandem „doctrinam clericorum. Ergo obligatione etiam perfecta „sic coire in ciuitatem tenentur, vt id pro vero habeatur, „quod clericorum praedicatione et doctrina definitum „fuerit.

§. XXXV.

§. XXXV.

Sed *primo* nego, eos, qui nunquam ecclesiae communioni sunt adscripti, iure externo seu impune sic conuenire posse, vt id pro vero habeatur, quod maiori parti visum fuerit. Quum enim eiusmodi pactum per se absurdum sit, quoniam sanae repugnat rationi assensum suum quoad dogmata pluralitati votorum subiicere; manifestum est, poenam naturalem eiusmodi pacti esse consequens. *Deinde* nego, eos qui communioni ecclesiae nunquam sunt adscripti, iure interno ideoque obligatione, teneri ad sic conueniendum, vt id pro vero habeatur, quod clericis a Deo constitutis visum fuerit. Clerici etiam ii, quos Deus constituit, manent homines, ideoque possunt errare. Id itaque veritatem doctrinae non probat, quia clerico a Deo constituto visa fuerit, sed quia euidentibus rationibus corroborata. Repete, quae supra dicta sunt §. 22. 23. *Tertio* in argumentatione: *Qui semel communionem ecclesiae sunt ingressi, ab aliis communionis suae sociis cogi possunt, vt eo modo in ciuitatem coeant, qui non repugnat communioni ecclesiae vniuersali*, nego et consequentiam et consequens. Consequentiam probat ex §. cit. 41. vbi haec posita est propositio: *qui in eandem ecclesiae communionem coeunt, isti tacito quodam pacto sese obstringunt, vnitis viribus communionem suam defendendi aduersus iniustos aggressores.* Sed quaenam est consequentia? Sunt ii, qui in dogmate quodam a religione nostra dissentiunt, religionis nostrae iniusti aggressores? Iniusta aggressio est crimen. Dissensus in religione an sit crimen? Posito illo antecedente id solum erit consequens: *Qui semel in communionem ecclesiae sunt ingressi, ab aliis communionis suae sociis cogi possunt, vt ab eiusmodi communione, si in capita religionis non velint consentire, absint.* Negaui consequens. Ratio huius est, quae sequitur. Aliquos cogere, vt eo modo in ciuitatem coeant, qui non

non repugnat communioni ecclesiae vniuersali, idem est, ad aliquem cogere, vt dogmata ea ex ratione pro veris habeat, quia ab aliis pro veris habentur. Eiusmodi vero coactionem sanae rationi repugnare, vel ex eo patet, quia intellectus materiale non est sub coactione. Ergo et consequens illud inter ea referri debet, quae sanae rationi repugnant. Et quae sunt reliqua. Cessat itaque primum illud monitum.

§. XXXVI.

Monitum secundum et responsio

Alterum, quod l. c. monuit, est quod sequitur: „Neque sic extorquetur assensus, nisi per rationem, qua „1) clericus docere debet se legitima authoritate voca„tum esse, 2) id solum in materia religionis pro vero „habendum esse, quod clerici legitima authoritate con„stituti, a Deo reuelatum esse docent.„ Et quae sunt reliqua. Duo hoc in monito distinguenda veniunt. *Primum* clarissimum dissentientem tacite concedere, absurdum esse assensum extorquere nisi per rationes, quae convincendo videntur euidentes. *Deinde* illo ex concesso principium ei, quod dissentiens posuit, e diametro oppositum legitime fluere. Probationem accipe. Ponamus clericum legitima authoritate constitutum docere, hoc vel illud sibi a DEO esse reuelatum, quaestio ponenda erit, vtrum illa doctrina vere a Deo reuelata sit, an pro reuelata a clerico illo per errorem sit habita? Assensum itaque in dogmate quodam ea ex ratione extorquere, quia eiusmodi dogma a Deo reuelatum esse, clericus legitima authoritate constitutus docuit, idem est ac assensum per rationem insufficientem extorquere, ideoque per rationem minus euidentem. Docuit itaque venerandus dissentiens dogmata minus cohaerentia, ideoque non verbis clerici, sed rationibus, quibus doctrinas confirmant, fidem esse habendam.

§. XXXVII.

§. XXXVII.

Addidit Per-Ill. Philoſophus theſi §. 33. enumeratae: *niſi quatenus controuerſia in eccleſia orta prouiſionaliter decidenda, aut de ea certi quid conſtituendum.* Illuſtrat Philoſophus ſententiam verbis, quae ſequuntur: („Si „controuerſia in eccleſia orta vt terminetur, vel ſopia„tur, e re tam eccleſiae, quam ciuitatis fuerit, cum par„ti neutri imperari poſſit, vt ſententiam alterius ample„ctatur et pro vera habeat, non aliter id obtineri pot„eſt, niſi vt pro viſionaliter vel decidatur, quid publice „doceri aut fieri debeat, aut certi quid conſtituatur, ve„luti vt vnicuique liberum ſit ſententiam ſuam propone„re ac rationibus defendere, extra contumeliam et in„ſectationem partis alterius, vel vt de eo, quod con„trouerſum eſt, in cultu diuino publico taceatur. Iſti„usmodi autem deciſiones et conſtitutiones prouiſiona„les, vbi omnium aequale ius eſt, aliter fieri non poſ„ſunt, niſi vt praeualeat, quod parti maiori viſum fue„rit eorum, qui in eccleſia ſunt. Et quae reliqua.„) Sed et hoc venerando diſſentienti videtur falſum, ratio huius, quam affert §. 101. eſt, quia ex eo, quod ſoli clerici ius habeant et poteſtatem legem reuelatam interpretandi, fluat ſolos clericos habere poteſtatem controuerſias circa religionem enatas dirimendi. Et quae ſunt reliqua. Sed falſa eſt argumentationis materia (§. 22. 23.) Ergo et mittenda eſt concluſio.

Impugnatio illius theſeos magis exponitur.

§. XXXVIII.

Satis ex dictis manifeſtum eſt, nec a venerando diſſentiente legitime probatam, nec veram eſſe theſin, vt poteſtas dirigendi et praedicandi ſacra ſolis illis clericis, quos definiuit, nulla ratione populo competat. Quae

Concluſio generalis.

cum

cum ita sunt, sequitur, omnia cessare, quae ex lege illa quasi fundamentali §. 112. intulit, nimirum primam legem ciuitatis fundamentalem esse, vt eius leges a populo condendae nihil statuant circa sacra dirigenda. Et quae sunt reliqua. *Porro* cessare rationes, quibus in not. ad §. cit. impugnauit sententias Philosophi, quae sequuntur. *Si qua de iure circa sacra lege fundamentali disponuntur, ea tenent rectorem ciuitatis* (§. 956. Tom. cit.) *si lex nulla fundamentalis obstet, superior quamcunque religionem tolerare potest in ciuitate, modo ea non statui ciuili aduersa, et eam praescribere potest legem, sub qua tolerare velit* (§. 957. Tom. cit.) *si diuersam religionem, ab ea, quae recepta est, profitentes tolerare decreuit Rector ciuitatis, per pacta cum iis definire potest ius circa sacra, quod sibi competere debet, nec vltra id, de quo conuentum est, ius suum extendere potest, etsi eidem ius maius competat respectu ceterorum, qui receptae religioni addicti sunt.* Et quae sunt reliqua.

§. XXXIX.

Sententia philosophi de potestate circa sacra.

Hucusque de principiis Philosophi de potestate circa sacra et circa disciplinam ecclesiasticam a venerando dissentiente argumentationibus quidem impugnatis, sed non refutatis. Sequitur sententia Philosophi de potestate circa bona ecclesiastica, quam §. 524. sq. Tom. cit. exponit. Quam in compendium redigamus. Bona ecclesiastica a populo in 7o suum ecclesiae certum ad obtinendum vsum per pactum translata sunt. Ergo ecclesiae in eiusmodi bonis competunt iura ad finem illum obtinendum necessaria, et Rectori ciuitatis iura dominii eminentis. Ecclesia intereunte res ecclesiasticae ab eo adquiruntur, cui ius res in ciuitate derelictas occupandi competit. Et quae sunt reliqua.

§. XXXX.

§. XXXX.

Omnia haec clarissimo dissentienti minus accurate posita videntur. Argumentationes quidem Philosophi non aggreditur, nihilo tamen minus conclusiones impugnat. *Primo* impugnat thesin, vt bona ecclesiastica in ꝯo suum ecclesiae tanslata, sed sumit, ea translata esse in ꝯo suum clericorum. Argumentatio est: Ius illud ecclesiae competens et ius de bonis illis in scopum ecclesiae, id est, in cultum diuinum et animarum salutem disponendi. Sed ea quae cultum diuinum et animarum salutem concernunt, non nisi a clericis iudicari atque determinari possunt. Ergo ius illud solum ad clericos pertinet. vid. §. 119. sq. pergit §. 121. Ergo soli clerici habent ius iura clericorum in bona ecclesiastica determinandi. Sed respondeo, *primo* illius argumentationis materiam iterum vitio quodam laborare. Concurrit enim propositio iam ante negata, nimirum solis clericis competere ius iudicandi atque determinandi, quae cultum diuinum et animarum salutem concernunt. *Deinde* sumas propositionem vltimam, et quaeso, quid cogites: Soli clerico competit ius ea determinandi iura, quae sibi competunt.

Impugnatio prima et responsio.

§. XXXXI.

Porro §. 126. negat, summum Imperantem habere dominium eminens in bonis ecclesiae. Sed ratio est eadem ex qua ante argumentatus est. Ergo et hancce conclusionem iure meritoque mittamus. Et idem valet de iis, quae sequuntur.

Impugnatio secunda et responsio.

§. XXXXII.

Concluſio.

Pro ſcopo itaque ſatis ſit dictum. Probauimus enim ſententias Philoſophi impugnatas quidem eſſe, ſed non refutatas, argumentationes vero, quibus contrarias corroborare voluit ſententias clariſſimus diſſentiens, aut in materia aut in forma peccare, ideoque omni fundamento, legitime probato eſſe deſtitutas. Probauimus ſententias Philoſophi iisdem ex principiis ſequi, quae venerandus diſſentiens ſumſit. Stat igitur ſententia Philoſophi.

F I N I S.

NOBILISSIMO ET DOCTISSIMO

DOMINO RESPONDENTI

S. P. D.

PRAESES.

Quam bene sibi consulant isti sanctiorum doctrinarum studiosi, qui in comparanda scientia eorum, quae sunt Iuris Naturae, solida curam impendunt diligentiamque, non est quod longo probem sermone, quum ex eorum definitionibus inter se comparatis prono fluit alueo. Horum TE numero prae ceteris adscribo, Doctissime Domine Respondens, quo magis TE amore illius scientiae semper incensum intellexi; eamque ob caussam TE laudandum publiceque commendandum existimo, quod cum studio theologico scientiae huic operam navasti sedulam. Quum ergo nunc publicum diligentiae Tuae laudandae eruditionisque testimonium praebere visis non dubito quin cum laude omniumque adplausu sis praestiturus. Gratulor TIBI de hoc ex intimo cordis adfectu, in votisque habeo, vt omnia TIBI, quae efficienda moliris, ex voto succedant. Faciat Deus vt patriae aliisque quibuscum vivis plurimum prosis, vtque omni felicitatis genere laudeque recte factorum perpetua floreas.

MONSIEVR,

Je me félicite d'entrer en lice contre vous. C'eſt une belle occaſion pour moi, de profiter de vos lumières ſur un ſujet, qui mettra votre mèrite & vòtre érudition dans tout leur jour, aiant ſur-tout pour Prèſident un Homme que l'on met avec juſtice au rang des plus grands Philoſophes de notre Allemagne. Je vous rends donc grace de l'honneur que vous avez bien voulu me faire & je vous proteſte, que je ne négligerai rien pour vous témoigner combien je ſuis

MONSIEVR,

à Jena ce 9me Juillet 1751.

Votre très-humble et très-obéiſſant ſerviteur

Frederic Guillaume de Mecklenburg,
du Pays de Mecklenbourg
Oppoſant.

Impauidus ſcandis cathedram, mi *ſuauis Amice*.
Gratulor ex animo praelia docta *Tibi*.
En lauru viridi *tua* tempora cingit Apollo,
Dum, pugna facta, laeta tropaea refers.
Sic nunc iucundos ſtudiorum demete fructus,
Percipe laetitiam, laude fruare noua:
Vt gaudet campos vnco qui ſcindit aratro,
Horrea quum complet fructibus ille nouis.
Accipe quae poſui veri ceu pignus amoris,
Abſens viue memor, *dulcis Amice*, mei.

Hisce paucis Viro Praenobiliſſimo Reſpondenti de ſpecimine eruditionis ſuae edendo gratulatur.

Ioannes Adolphus Hellbachius,
Opponens.

Wer

Wer sich den hohen Lehren weiht,
Die in dem Weisheits Tempel schallen:
Ihr selbst im Hertzen Weirauch streut,
Und läßt ihr Wesen ihm gefallen:
Der kan auch schon wie Du, in frühsten Zeiten
Der Eltern Wunsch erfreun, den Lorbeer sich bereiten.

Dieses schrieb zum Denckmahle seiner Liebe und Freude seinem werthesten Herrn Pathen über seine wohlvollendeten akademischen Bemühungen.

Conrad Julius Lohmann,
Fünfter College bey der Jenaischen Stadtschule.

VIRO
NOBILISSIMO AC DOCTISSIMO
IOANNI FRIDERICO IVLIO
HAERTERO
AMICISSIMO SVO
S. P. D.
ADOLPHVS WILHELMVS LOHMANNVS,
IENENSIS.
I. V. C.

Publice iam, AMICE SVAVISSIME, ante quam ex Salana discedis, studiorum TVORVM reddis rationem; atque specimine comprobas egregio, quantos, ex Illustris Praesidis TVI Solidissima institutione, in Philosophia ceperis fructus. Hisce motus non possum, quin insigni perfundar laetitia, atque, amicitiae TVAE singularis et haud fucatae, qua per integrum fere quadriennium vsus sum, memor, TIBI ex animo gratuler. Conseruet TE itaque benignissimum numen ad seros vs-

que

que annos ſoſpitem ac ſaluum; ſtudiisque, quibus TE deuouiſti, porro benediuat, vt ea ad veram DEI immortalis gloriam, TVAM ipſius felicitatem ardentiſſimaque optimorum parentum vota cedant. Me autem, prout hactenus, feciſti, ita et inpoſterum fauore TVO proſequi pergas; et certiſſime perſuaſus ſis, nil mihi fore exoptatius, quam occaſionem, pro tanto erga me amore TIBI aliqua inſeruiendi ratione. Vale. Scribeam Ienae d. XIII. Aprilis, anno reſtauratae ſalutis CIↃIↃCCLI.

MONSIEVR,

Comme Vous allez donner des preuves de Votre capacité dans un acte de la faculté, je croirois manquer à l'amitié dont Vous m'avez honoré, ſi je me taiſois en un temps où les autres éclatent en applaudiſſemens & en felicitations. Souffrez donc que je me mette du parti de ceux qui Vous temoignent en cette occaſion la joye qu'ils ont de Vous voir entrer ſolennellement dans le monde, faire connoitre ce que Vous valez, & Vos progrès dans la Philoſophie: Souffrez, Monſieur, que je Vous marque mon extreme plaiſir de prevoir par là que Vous allez être le ſoutien de Votre famille, & les délices de Votre païs natal; auſſi bien que de tous ceux qui aiment & conſiderent le merite en tel endroit ou en telle perſonne qu'ils le trouvent. Je Vous prie en même temps de ne changer jamais de ſentimens à mon égard, & de me continuer toujours l'amitié que Vous avez bien voulu m'accorder, puiſque je ſuis, & que je ſerai avec beaucoup d'eſtime & de conſideration,

MONSIEVR

à Jene le 6. de Juillet
1751.

Votre très humble & très obeïſſant ſerviteur

J. H. Engelart,
Etud. en Med.
du païs de Hildbourghouse.

Zum

Zum Füsen groser Lehrer sitzen,
Und denn so Tag als Nacht bey schönen Büchern schwitzen
War Dein erweckt Bemühn,
Worinn Dein muntrer Geist sich zu verliehren schien;
Nun aber kann mann auch in schönen Proben lesen,
Wie Dein geschickter Fleis nicht ohne Glück gewesen.

Hierdurch wolten ihrem hochgeehrtesten Freunde bey seinen glücklich vollendeten akademischen Jahren ihre Freude bezeigen, alles wahre Vergnügen auf die folgenden anwünschen, und zu Desselben fernerer Freundschaft empfehlen.

Johann Paul Seiz, S. S. Theol. stud.
George Christian Seiz, S. S. Theol. stud.

Non TIBI, FAVTOR, studiis amoenis,
Sufficit, dura cubuisse cura
Ac labore hac in Sophiae celebra
Sede Salana.

Non quiescis, si volitans repente
Fama diuulgat repetitque laudes,
Quod scias rerum solide atque recte
Reddere caussas.

Duceris TV nunc animo perito
Publice dandi documenta magnae,
Atque doctrinae sale consacratae.
Carmina fundit

Quisque, nec plaudens nemo TE decorat
Laudibus sic, TE, vt patria ipsa spectet,
Audiensque illas precibus benignis
Postulet, *Haerter*,

Ma-

Mater illa vt, quem, iuuenem, remouit
Inuido flatu Notus vndam amaram,
A domo et dulci tenuit ſonorus
Longius anno.

Omnibus votis, TVA quae ſecundent
Proſpero curſu merita atque laeto,
Adſero, conſtans ſubito vt laboris
Praemia carpas.

Hoc gratulabundus fautori atque amico deſi-
deratiſſimo huius eruditae diſſertationis Re-
ſpondenti Doctiſſimo, Iena patriam abituri-
enti conſacrare voluit,

Ioannes Henricus Gutheilius,
Meurano Schwarzburgus, S. S. Theol. Cult.